

HISTORICKÁ KRAJINA

„Jestliže se podíváš z nějakého vyššího kopce, třeba z Řípu, Bezdězu nebo ze Sedla na českou zemi, budeš si myslet, že vidíš nějakou hodně velikou zahradu. Tak je všechno do kousíčku obděláno a v barvách se střídá bílá s červenou. Obdělaná pole mají velmi tmavou barvu. Urodnostní vynikají Čechy i nad sousední končiny.“

Bohuslav Balbín: Miscellanea historica regni Bohemiae (2.pol.17.st.)

Krajina jako „theatrum mundi“

- Krajina = výřez z krajinné sféry, která je prostorem průniku FG sfér a společensko – hospodářské sféry.
- V průběhu staletí se krajina významně proměnila.
- Převažuje tzv. **kulturní krajina** – pozměněná lidskou činností (pozitivně či negativně)
- Česká krajina náleží do komplexu evropských krajin, v současnosti převážně **k typu evropských polních krajin**.
- Historická krajina, krajina minulosti, fenomén, módní téma – „**paměť krajiny**“, „**duše krajiny**“. Tento pojem vyjadřuje to, co se z minulé krajiny dochovalo i to co se k proměnám krajiny dochovalo v historických pramenech

- Britský historik Frederick William Maitland přirovnal již na konci 19. století KRAJINU k palimpsestu (pergamenový dokument, který se pro svoji vysokou pořizovací hodnotu používal tak, že původní text se vyškrábal a psal se přes něj jiný)
- Krajina jako „theatrum mundi“ představuje jeviště událostí a procesů, odehrávajících se v čase, kde člověk a společnost nepřichází a neodchází, ale trvale jsou. Je souborem doložených reliktních, významných ve smyslu zachování kulturního dědictví země.
- Krajinnou problematiku, vývoj a proměny krajiny v minulosti studují archeologové, historikové, geografové, kartografové, historičtí geografové, krajinní ekologové, botanikové, geologové, historikové umění, urbanisté, zahradní architekti, památkáři a řada různých institucí, spolků.
- Podoba historické krajiny z různých období je v současné krajině zachována díky větším i menším stopám, skrytým či dobře viditelným. Při zásadnějším poškození krajiny (např. těžební oblasti) někdy zcela mizí.

Stopy historických krajín

- Pod povrchem – archeologické nálezy, na povrchu jsou to nápadné změny reliéfu (úvozy cest, nepatrné zbytky hradů a předhradí, železniční násypy, hráze zaniklých rybníků, zbytky opevnění).
- Dále náletová, výsadbová, tvarovaná zeleň (parky, aleje, sady, průsmyky, průhledy).
- Sídla a jejich historické půdorysy, architektonické komplexy – městská jádra, hrady, zámky, kláštery, kostely), hospodářské objekty (důlní díla, mlýny, cihelny, sklárny, cukrovary, továrny), vodohospodářské stavby (kanály, nádrže, přehrady, zdymadla) drobná krajinná architektura (křížky, kapličky, altánky, rozhledny, popraviště aj.). V krajině se otiskly také bitvy, migrace, obchodní cesty.
- Stopy historické krajiny odkrýváme různým způsobem: archeologickým výzkumem leteckým snímkováním, laserovým skenováním krajiny, prostřednictvím pomocných věd historických, skrze kartografii či obrazové prameny.

Hledání historických krajin

- Krajinu a její proměny studujeme jako komponovaný celek, ale i jednotlivé krajinné prvky.
- **RELIÉF** –zásadní změny tvarů zemského povrchu až do 19. st. minimální, nejzásadnější proměny spojeny s těžbou.
- **KLIMA** – dnes v popředí zájmu – klimatické změny v minulých staletích zachycují klášterní diária, pamětní knihy, kroniky aj.
- **ZELEŇ** – rozsah lesů, luk, pastvin, proměny kultur
- **VODOTEČE** – vodní toky před a po regulaci, meandry, nové vodní plochy
- **ZEMĚDĚLSKÁ PŮDA** – rozsah, využití, úbytky a přírůstky, hospodářské objekty v krajině
- **SÍDLA** – vznik, růst, změna půdorysů, vliv na tvářnost krajiny
- **KOMUNIKACE** – historické i současné suchozemské a vodní cesty, železnice, silnice, dálnice, polní cesty, stezky
- **VÝVOJ a PROMĚNY** místního a pomístního názvosloví

Rámcové mezníky a hlavní etapy krajinného vývoje v českých zemích

- Původní krajina – z velké části zalesněná
- **13. století – velké strukturální změny**
- - odlesňování, kolonizace, zakládání měst
- - osídlení postupovalo z nížin kolem vodních toků do vyšších zalesněných poloh
- - narůstá počet obyvatel, rozvíjí se zemědělství a řemesla
- Otevření stříbrných dolů (Jihlava, Kutná hora)
- Řeky měnily svá koryta a meandrovaly (vlivem eroze, povodní, přívalových dešťů apod.), jednoduchým přehrazováním se vytvářely první nádrže, rybníky
- Přibývalo komunikací (silnic, stezek, cest)

16. století – rybniční soustavy

Jižní Čechy – Českobudějovická a Třeboňská pánev,
východní Čechy

Jan Dubravius: dílo *De piscinis (O rybnících)*, 1547

Česká barokní krajina

- Je středoevropským fenoménem. Organizovaná krajina, ekonomicky účelná a estetická, vyjadřující harmonické propojení člověka s přírodou. Její proměny vycházely ze zavádění nových plodin, vysušování rybníků, odlesňování ve spojení s rozvojem sklářství, hutnictví, důlního podnikání, přibylo velké množství sakrální architektury, mnohé kostely, kaple, Boží muka zásadně určují ráz krajiny dodnes.
- Nejvýznamnější příklady:
- Raně barokně komponovaná krajina Jičínska (vévoda Valdštejn)
- Mikulov (kardinál Ditrichštejn)
- Kuks (hrabě Špork)
- Veltrusy, Krásný Dvůr

Druhá polovina 19. století

- Industrializace, urbanizace, rozmach dopravy
- Železnice
- Urbanizace s prudkým nárůstem obyvatelstva
- Polarizace českých zemí na průmyslový sever, SZ a západ a převážně zemědělský jih, JZ, JV

20. století: krajina jako odraz mocenských zájmů

- V krajině se více, než dříve odráží politické dění, vědeckotechnický pokrok, nové hospodářské trendy, ale také vysídlování a nové osídlování pohraničních oblastí. Rostla města, necitlivě kontrastovala s okolní krajinou sídliště. Zvláštní dopad na krajinu měla kolektivizace, přeceňování některých odvětví průmyslu a následná devastace (úhelné pánve) nebo pobyt sovětských vojsk po roce 1968.
- -narušena autoregulace krajiny
- -novotvary reliéfu

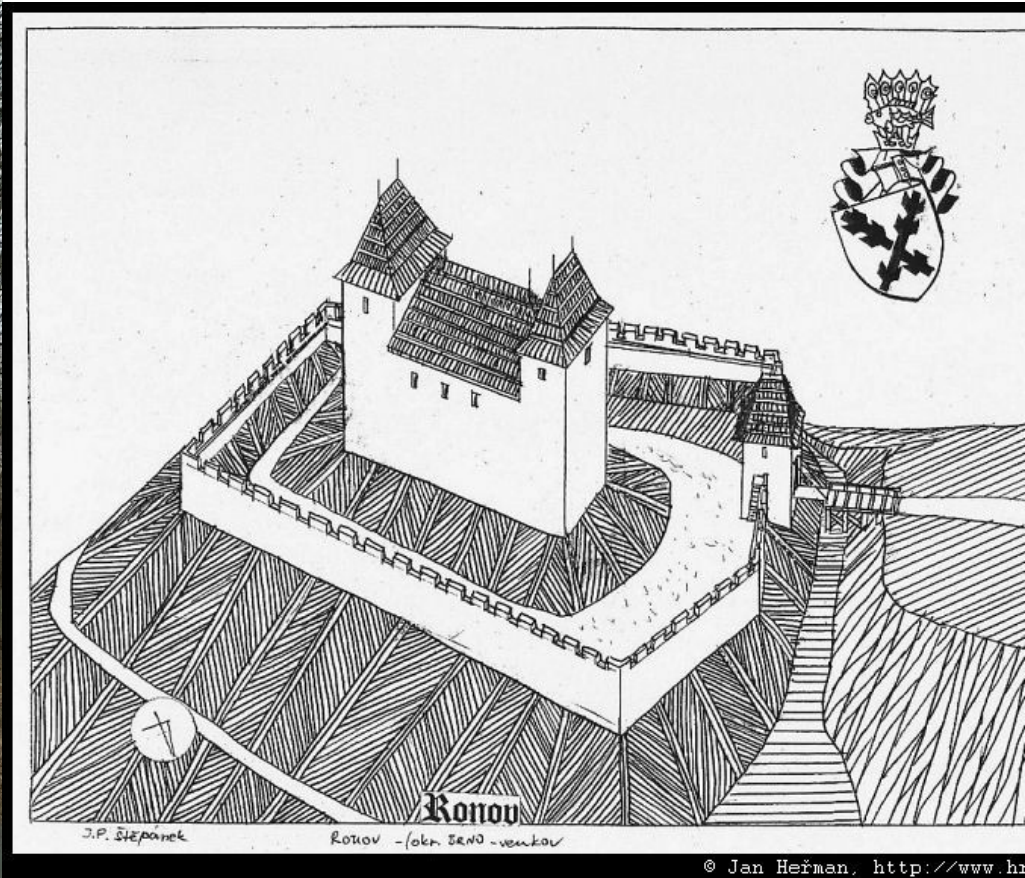
Současnost:

- Struktura současné kulturní krajiny ČR je tvořena základními krajinnými typy
- Městskou krajinou
- příměstskou krajinou
- Venkovskou krajinou
-
- estetická hodnota krajiny často ustupuje do pozadí – příklad region Austerlitz – napoleonské bojiště (zásobovací sklady, stavby zemědělské velkovýroby, dopravní stavby)
- Pozitivní proměny – Mostecko – vědomá rekultivace a obnova krajiny (nová jezera, zeleň)
-
- **Přílohy k zamyšlení a komparaci:**

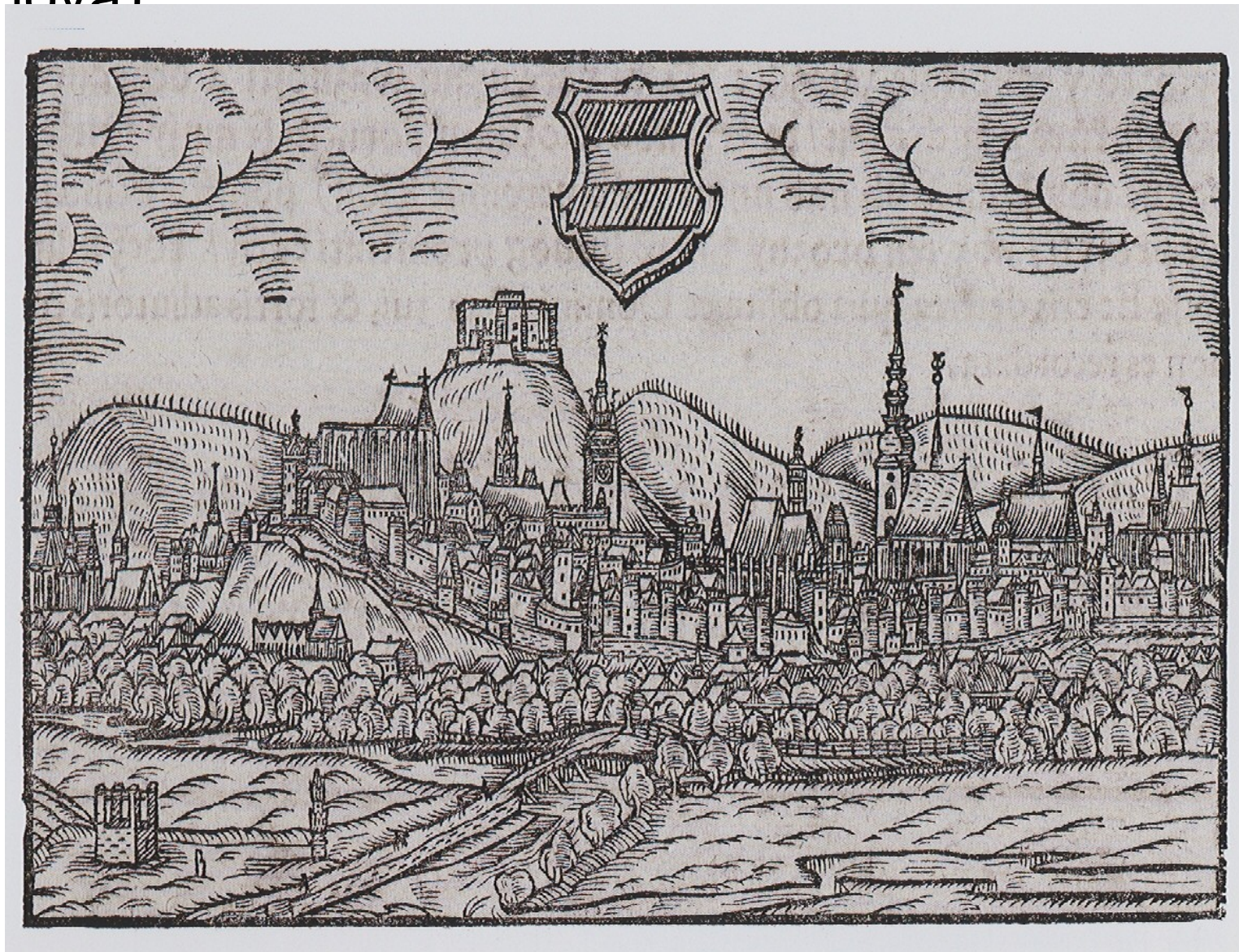
Pamatna hora Rip i pres malou vysku vevodi rovinaté krajině severně od Prahy, u Roudnice nad Labem

Nepatrné zbytky hradu RONOV severně u Brna (mezi Útěchovem a Adamovem) odhalíme podle nápadných změn reliéfu připomínající někdejší jádro hrádku, hradby a příkopy.

Nejstarší pohled na Brno zachycuje holý kopec Špilberk, lesy, louky a vinice za hradbami města a vlevo dole také městskou šibenici (dnes by se nacházel poblíž ulice Křenová)

Brno v barokních hradbách
(dnes už jen malé pozůstatky, např. na ulici Husova, poblíž MMB)

Zalesněný Špilberk je dílem romantismu a budování parků v 19. století.

Sídliště (na snímku Bohunice, částečně Starý a Nový Lískovec), „nezbytný prstenec“ kolo našich měst ve 2. polovině 20. století.

Renesanční zámek Bučovice, s manýristickými interiéry, má jednu z nejstarších dochovaných zahrad, tzv. italského stylu

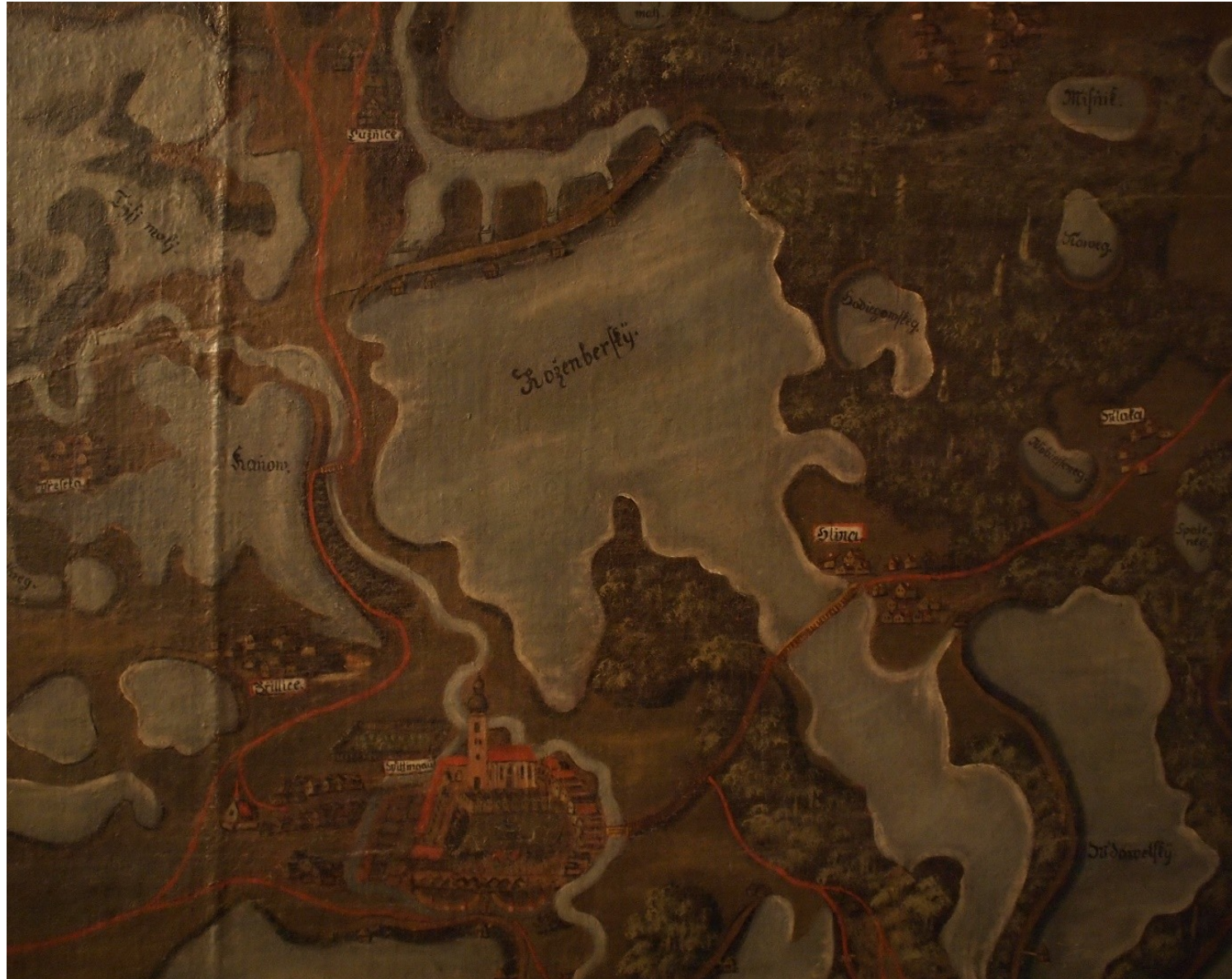
Zámek KRATOCHVÍLE

Rybník svět (3. největší rybník) a město Třeboň (s kostelem sv. Jiljí, ale ještě bez zámku bez Schwarzenberské hrobky na protilehlé straně

Rožmberk – největší rybník (Třeboň v dolní části)

Mikulov – hlavní sídlo Ditrichštejnů se podařilo zachovat v nádherném souladu s okolní přírodou Pálavy, jak ho budoval kardinál Ditrichštejn.

Mikulov se Svatým kopečkem (vlevo) má ducha, který mu vtiskl František kardinál z Ditrichštejna podle italských vzorů, i dnes.

Velmi se proměnilo bělohorské bojiště, především zástavbou. Němým svědkem bitvy zůstal letohrádek Hvězda, kolem něj se dochovala původní obora Hvězda.

Barokně komponovanou krajinu Jičínska i město samotné jsou na ose, kterou zvýrazňuje několik kilometrů dlouhé lipořadí.

